

78. Lauantaina 2 p. syyskuuta 1944

kello 18.

Päiväjärjestys.

Ilmoituksia.

Ensimmäinen käsittely:

1) Ehdotus laiksi siirtoväen pika-asutustoiminnan johdosta tiloilta pois joutuvien työntekijäin asuttamisesta annetun lain muuttamisesta

Asiakirjat: Maatalousvaliokunnan mietintö n:o 24; ed. Kivisalon y.m. lak. al. n:o 9.

Ainoa käsittely:

2) Ehdotus määrärahan myöntämisestä valtion viran tai toimen haltijoille maksettaviin korvauksiin vuonna 1944 saamatta jääneistä virkalomista

Asiakirjat: Valtiovarainvaliokunnan mietintö n:o 35; hallituksen esitys n:o 58.

3) Ehdotus toivomukseksi esityksen antamisesta laiksi kruununtorppien ja kylien jakamattomilla yhteismailla olevien vuokratilojen itsenäistyttyämisestä

Asiakirjat: Maatalousvaliokunnan mietintö n:o 23; ed. Turkan y.m. toiv. al. n:o 10 (1942 vp.).

Pöydällepanoa varten esitellään:

4) Lakivaliokunnan mietintö n:o 19 hallituksen esityksen johdosta laiksi avioliittolain muuttamisesta

Puhetta johtaa puhemies Hakkila.

Siv.

Nimenhuudossa merkitään poissaoleviksi edustajat G. Andersson, Arhama, Asikainen, Brander, Furuhjelm, Halonen, U. Hannula, Hirvensalo, Hurtta, Junes, Kaijalainen, Karjalainen, Kekäläinen, Kemppi, Kettunen, Koivuranta, Koponen, Kuusisto, K. Kämäräinen, V. H. Kämäräinen, Kääriäinen, Lehto, K. F. Lehtonen, Löthman-Koponen, Miikki, Mäkeläinen, Määttä, Nokelainen, Paasonen, Paksujalka, O. Peltonen, Pennanen, Pyörälä, Pärssinen, Soinen, Svento, Teittinen, Tervo, Tolppanen, Turkka, Welling, Vesterinen ja Väisänen.

Ilmoitusasiat:

Lomanpyynnöt.

Vapautusta eduskuntatyöstä saavat tämän päivän istunnoista myöhästyneen matkan takia edustajat K. F. Lehtonen, U. Hannula, Kaijalainen ja Halonen sekä viikon ajaksi yksityisasiain takia ed. Vesterinen.

Päiväjärjestyksessä olevat asiat:

Puhemies: Päiväjärjestyksestä poistetaan kaikki asiat 1)–5).

Valtioneuvoston tiedonanto.

Puhemies: Ulkopuolella päiväjärjestyksen esittää pääministeri valtioneuvoston tiedonannon.

Kun asia on mielestäni sen laatuinen, että se olisi käsiteltävä suljetuissa istunnoissa, olen antanut sulkea kuunteluparvet ja esitän työjärjestyksen 58 §:n mukaisesti eduskunnan päätettäväksi, hyväksyykö eduskunta tämän menettelytavan. Ehdotukseen asian käsitteystä suljetuissa istunnoissa liittyy puhemiesneuvoston ehdottama lisäys, että jos asia käsitellään suljetuissa istunnoissa, pöytäkirjat istunnoista julkaitaan heti, kun puhemiesneuvosto katsoo sopivaksi niiden julkaisemisen.

Puhemiehen ehdotus ja siihen liittyvä puhemiesneuvoston ehdotus hyväksytään.

Pääministeri Hackzell: Herra puhemies! Minulla on tehtävänä esittää hallituksen puolesta eduskunnalle valtiopäiväjärjestyksen 36 §:ssä tarkoitettu tiedonanto, joka koskee kysymystä rauhanomaisten suhteiden palauttamisesta Suomen ja Neuvostoliiton välille. Tiedonantoni on siis jatkoa niille selonteille, jotka edellinen hallitus helmikuun 29, maaliskuun 14 ja huhtikuun 12 päivinä antoi eduskunnalle. Rauhan kysymyshän jäi keväällä avoimeksi, kun hallitus ei voinut hyväksyä Neuvostoliiton esittämiä välirauhan ehtoja, joita se kokonaisuutena katsoen piti liian raskaina, ja kun eduskunta antamalla hallitukselle luottamuslauseen yhtyi tähän käsitykseen. Koska nämä keväällä tehdyt ratkaisut olivat tilanteen ja olosuhteiden sanelemat eivätkä luonnollisesti merkinneet sen paremmin rauhan ajatuksen torjumista kuin rauhan tarpeellisuuden aliarvioimistakaan, on niin entisen kuin nykyisenkin hallituksen keskeisimpänä tehtävänä ollut seurata tilanteen kehitystä ja tutkia niitä mahdollisuuksia, joita sodasta irtaantumiseen saattaisi ilmaantua.

Mitään sellaisia seikkoja, jotka viittaisivat mahdollisuuteen selviytyä sodasta merkittävästi lievemmillä ehdoilla kuin huhtikuussa ei ole ilmaantunut eikä näytä olevan näköpiirissä. Sen sijaan Suomen sotilaallisessa asemassa on viimeisinä kuukausina tapahtunut muutoksia, joita voitaneen pitää odottamattoman epäedullisina ja jotka ovat velvoittaneet hallitusta suorittamaan tilanteen uudelleen arvioinnin.

Huhtikuussa oli rintamamme pääosiltaan kaukana vuoden 1939 rajojen takana. Strategista asemaamme pidettiin suhteellisen edullisena ja puolustusmahdollisuuksiamme

melkoisen hyvinä. Kesäkuussa tapahtui kuitenkin läpimurto Karjalan kannaksella ja vain erittäin kovilla ponnistuksilla saatiin rintamamme vakaannutetuksi Viipurin länsi- ja pohjoispuolelle. Kannaksen sotilaallisen tilanteen muuttumisesta oli seurauksena, että joukkomme oli vedettävä takaisin myös niistä asemista, joihin strategisista syistä vuonna 1941 oli Itä-Karjalassa edetty. Rintama siirtyi tälläkin suunnalla oman maamme kamaralle.

Sotilaallisen aseman huononeminen ei ole kohdannut yksin Suomea. Myötäsotijamme ovat saaneet osakseen saman kohtalon. Useiden mairinnousujen seurauksena Saksa on tällä hetkellä menettämässä miehittämiänsä Ranskan ja Italiasta sillä on hallussaan enää vain pohjoisosa. Balkanilla se on äskettäin menettänyt huomattavimman liittolaisensa ja toinen on julistanut pyrkiänsä neutraliteettiin. Neuvostoliitto on suurin piirtein saavuttanut aikaisemmat rajansa ja eräin paikoin ne ylittänytkin. Yhä ilmeisemmäksi alkaa käydä, että liittoutuneiden ratkaiseva voitolle pääsy ei enää ole kaukana.

Tämä Saksan asemassa tapahtunut muutos on ilmeisesti tuonut myös Suomen ja Saksan suhteet uuteen vaiheeseen, joka ei meiltä saa jäädä huomaamatta. Suomen ja Saksan aseveljeys, joka nykyisessä taistelussamme on huomattavasti lujittanut meidän asemaamme ja puolustautumismahdollisuuksiamme, on perustunut siihen realiseen etuun, jota yhteistyö Suomen kanssa on Saksalle merkinnyt siitä saakka, kun aikoinaan kävi selville, että Saksa ja Neuvostoliitto eivät voisi välttää aseellista voimainmittelyä. Suomi on ollut tärkeä liittolainen Saksalle sen hankkiessa itselleen Itämeren ja arktisten alueiden heruutta ja pitäessä sitä yllä. Itärintaman tapahtumat ja varsinkin Baltian rintaman nykyinen tila viittaavat kuitenkin siihen, että Itämeren herruuden huomattava heikkeneminen on uhkaamassa Saksaa. Niin kauan kuin Saksalla on kiistattomasti valta-asema Itämerellä, niin kauan meidän taistelumme Neuvostoliittoa vastaan kuuluu niihin primäärisiin seikkoihin, joista Saksan sodan johdon on ollut huolehdittava. Mutta niin pian kuin Suomenlahden eteläranta menee Saksalta ja sen asema tämän kautta heikkenee, muuttuu Suomen rintama Saksan kannalta vähemmän arvoiseksi. Mitä

tämä meille merkitsee, sitä meidän on vakavasti ja ajoissa ajateltava.

Jokainen, joka on kiinteästi seurannut mielialan kehitystä Saksan virallisissa piireissä ja niitä perusteluja, joita saksalaiselta taholta optimismiin tueksi esitetään, on voinut panna merkille, että paremmin informoiduissa virallisissakaan saksalaispiireissä ei enää kiinnitetä toiveita taistelussa saatavaan voittoon, vaan pyritään kestäämään niin kauan kunnes liittolaisvaltat väsyisivät ja huomattavaan Saksan lopullisen nujertamisen liian vaikeaksi taipuisivat kompromissirauhaan.

Tällaisen ajattelun voittaessa alaa vähennee aste asteelta se poliittinen intressi, joka on saanut Saksan tukemaan meidän taisteluamme. Ollaan lähestymässä sitä kehitysvaihetta, jolloin me saamme havaita edelleen taistelevamme Saksan puolesta, vaikka Saksa ei enää voi meitä vastaavassa määrässä auttaa, vaan joutuu yhä enemmän ja enemmän jättämään meidät selviytymään omine voiminemme, joiden merkitystä vastustajan voimavaroihin verrattuna meidän ei pidä yliarvioida.

Saksa on johdonmukaisesti noudattanut sitä periaatetta, että se ei vapaaehtoisesti luovu mistään. Näin ollen on odotettavissa, että se myös johdonmukaisesti pyrkii viimeiseen saakka säilyttämään sen aseman, joka sillä viime vuosina on Itämerellä ja arktisilla alueilla ollut ja että meidän on Saksan kanssa toimiessamme siihen taivuttava, näytti lopputulos sitten milta tahansa. Tällaista käsitystä on omansa tukemaan myös se vaihe, joka Suomen ja Saksan suhteissa alkoi juhannuksen tienoilla.

Kun Kannaksen rintama murtui, meidän oli koetettava kaikkia niitä keinoja, joista saatoimme apua toivoa. Siinä mielessä tiedusteltiin sekä avunsaannin mahdollisuutta Saksasta että Neuvostoliiton ehtoja. Kun viime mainittu valtio ilman muuta vaati antautumista, käytettävissä oli ainoastaan neuvottelu edellisen kanssa. Aseellisen avunantonsa ehdoksi Saksa asetti sen, että Suomen valtion johdon on sitouduttava olemaan tekemättä erikoisrauhaa Neuvostoliiton kanssa ja lisäksi pidättäydyttävä kaikista rauhaa tarkoittavista kosketuksista ja yrityksistäkin. Vaatimus merkitsi oleellista muutosta Saksan ja Suomen suhteessa, joka koko vuodesta 1941 alkaneen yhteistoiminnan ajan oli perustunut vain sotilaalliseen

etuysteisyyteen ilman mitään poliittista sitoumusta. Kun rintamamme pikainen väkauttaminen oli välttämätön, niin neuvottelut johtivatkin siihen, että silloinen tasavallan presidentti osoitti Saksan valtion päämiehelle käsikirjeen, jossa hän omassa nimissään antoi vaaditun sitoumuksen vastasuorituksena Saksan lupaamasta sotilaallisesta avusta.

Sopimuksen perusteella välittömästi saatu apua oli meille arvokas, mutta se olisi osoittautunut riittämättömäksi, elleivät venäläiset siitä syystä, että toinen sotänäyttämö oli heille strategisesti tärkeämpi, olisi vie-neet osaa joukoistaan pois. Verraten pian kävi myös selville, että Saksalla ei ollut mahdollisuuksia myöhemminkään antaa apua siinä mittakaavassa kuin oli ajateltu ja kuin olisi ollut tarpeen.

Se hitaus, jolla annettu apua saapui, vakuutti sodanjohtomme siitä, että uuden hyökkäyksen sattuessa ja venäläisten uudelleen keskittäessä voimansa meidän rintaman osallemme, pieninkään apu ei ehtisi ajoissa. Vaikka tämä oli todettu, Saksan oli siitä huolimatta pakko muita rintamanosia ajatellen ruveta vetämään takaisin niitäkin apujoukkoja, jotka tänne oli ehditty toimittaa.

Edellä mainittu sopimus oli tehty eronneen valtion päämiehen kanssa henkilökoh-taisesti, sitä ei oltu alistettu eduskunnan käsiteltäväksi eikä se muodollisissakaan suhteissa vastannut niitä vaatimuksia, jotka hallitusmuotomme valtiosopimusten solmiamiselle asettaa. Siksi se ei sidokaan tasavallan päämiestä enää presidentin vaihdoksen jälkeen. Tämä kanta on jokin aika sitten selvin sanoin saatettu myöskin Saksan hallituksen tietoon.

Kun sotilaalliset ja poliittiset olosuhteet ovat näin oleellisesti muuttuneet, rauhan-kaipuu kasvanut ja kansamme tulevaisuus alkanut näyttää erittäin vaaranalaiselta, hallitus on katsonut velvollisuudekseen uudelleen etsiä kosketusta Neuvostoliittoon. Sitä ennen se kuitenkin on koettanut huolellisesti tutkia, mitä toimeentulon edellytys-tyksiä meillä on, jos välit Saksaan katkeavat. Tässä mielessä on m. m. otettu selvää, onko meillä mahdollisuuksia saada muualta ne elintarvikkeet, jotka välttämättä oman tuotannon lisäksi tarvitsemme ja jotka tähän asti on tuotu Saksasta. Tiedustelut ovatkin johtaneet suotuisiin tuloksiin.

Ruotsi on ilmoittanut voivansa luovuttaa siksi suuren määrän leipäviljaa, että me sen avulla voimme tulla nykyisin annoksin toimeen vuoden 1945 satoon saakka. Lisäksi on meille luvattu huomattavia määriä muutamia muitakin elintärkeitä tarvikkeita.

Tällaisten esivalmistelujen ja selvitysten jälkeen jätettiin elokuun 25 päivänä Tukholmassa Neuvostoliiton lähettiläälle kirjallinen tiedustelu, olisiko neuvostohallitus valmis ottamaan vastaan Suomen hallituksen lähettämän valtuuskunnan, joka tulisi neuvottelemaan välirauhasta tai rauhasta tai molemmista.

Antaessaan elokuun 29 päivänä Suomen Tukholman lähettiläälle vastauksen edellään mainittuun tiedusteluun, Neuvostoliiton lähettiläs korosti, että Neuvostoliiton ja Iso-Britannian hallitukset ovat keskenään sopineet tästä vastauksesta, joka on alistettu myös Yhdysvaltain hallituksen hyväksyttäväksi, eikä tällä ole ollut sen johdosta mitään muistuttamista.

Vastaus sisälsi seuraavaa:

1) Neuvostohallitus tunnustaa elokuun 25 päivänä vastaanottaneensa Suomen hallituksen edellään mainitun tiedustelun.

2) Neuvostohallitus suostuu vastaanottamaan Suomen hallituksen valtuuskunnan, kuitenkin vain sillä edellytyksellä, että Suomen hallitus hyväksyy seuraavat ennakkoehdot:

Suomen hallituksen on julkisesti selitettävä katkaisevansa suhteensa Saksaan sekä vaadittava Saksaa kahden viikon kuluessa poistamaan joukkonsa Suomen alueelta. Tämä aika lasketaan siitä päivästä, jona Suomen hallitus on hyväksynyt ennakkoehdot, käsitettynä siten, että Saksaa on kehoitettava poistamaan joukkonsa viimeistään syyskuun 15 päivään mennessä.

3) Jos Saksa ei määrääjan kuluessa poista joukkojaan Suomesta, heidät tullaan riisumaan aseista sekä kohtelevaan sotavankeina.

4) Sikäli ja vain sikäli kuin Suomen hallitus täyttää edellään mainitut ennakkoehdot, Neuvostoliitto on valmis vastaanottamaan Moskovaan Suomen hallituksen valtuuskunnan neuvottelemaan välirauhasta tai rauhasta tai molemmista.

Neuvostohallituksen vastaus Suomen hallituksen tiedusteluun antaa aihetta eräisiin toteamuksiin.

Ensiksikin on pantava merkille, että neuvostohallitus nyt — toisin kuin viime kesäkuussa — ei aseta neuvottelujen ennakkoehdoksi Suomen taholta annettavaa antautumissitoumusta.

Toiseksi kiintyy huomio siihen, että vastaus esiintyy paitsi Neuvostoliiton myös Ison-Britannian nimessä annettuna, minkä ohessa se vielä ilmoitetaan Yhdysvaltain hallituksen hyväksymäksi. Tämä on varsin tärkeää, koska me suomalaiset, huomioonottaen myös näiden maiden laajassa yleisessä mielipiteessä vallitsevan käsityksen, oletamme täydellä syyllä niiden tahtovan tukea itsenäisyyttämme.

Mitä muuten tulee saksalaisten joukkojen edellytettyyn poistumiseen Suomen alueelta, voitaisiin olettaa, että tämä, varsinkin huomioonottaen sotilaallisen tilanteen kehityksen Virossa, jonka joutuminen Neuvostoliiton miehittämäksi lienee vain ajan kysymys, saattaisi olla Saksan omienkin etuarvointien mukaista. Neuvostohallituksen vastaukseen ei sisälly mitään viittausta niiden välirauhan- tai rauhanehtojen sisältöön, jotka neuvotteluissa tultaisiin esittämään.

Käsiteltyään näitä tässä esittämiäni välirauhan ehtoja hallitus on tullut siihen käsitykseen, että toimenpiteisiin välirauhan tai rauhan aikaansaamiseksi Suomen ja Neuvostoliiton välille olisi kaikesta huolimatta viipymättä ryhdyttävä niillä edellytyksillä, jotka meillä nyt näyttää olevan tarjolla. Sentähden olisi suoritettava neuvotteluja varten tarpeellisia ennakkotoimenpiteitä, ilmoitettava Saksalle, että Suomen on pakko katkaista suhteensa Saksaan, ja pyydettyä, että Saksan hallitus siirtäisi pois joukkonsa, jotka ovat tuodut tänne Saksan omia tarkoituksia varten, mutta jotka samalla ovat merkittäväällä tavalla auttaneet Suomea sen puolustustaisellussa. Tätä pyyntöä esitettäessä olisi korostettava sitä, että Suomen elinedut vaativat mahdollisimman nopeasti rauhantekoa sellaisilla ehdoilla, jotka takaavat maamme tulevaisuuden. Tästä johtuen ei Suomen valtakunnan aluetta enää kauemmin voida käyttää Saksan valtakunnan sotilaallisten päämäärien saavuttamiseksi. Tällaiseen pyyntöön suostuminen näyttäisi olevan Saksan omienkin etujen mukaista, ei yksin sen takia, että se täten jäisi kansamme kiitolliseen muistiin asevelimaana, joka to-

della tarkoitti myös meidän parastamme, vaan myöskin siksi, että vastarintaan asettuminen ei enää nykyoloissa ole Saksan todellisten etujen mukaista.

Kunnioitettavat kansanedustajat!

Olen lyhyesti ja koristelemattomasti koettanut selostaa teille sitä tilannetta, mihin olemme joutuneet ja niitä toimenpiteitä, joihin hallituksen mielestä on ryhdyttävä. Minä tiedän, että tässä on paljon sellaista, jota moni ei ehkä vielä ole ehtinyt valmiiksi ajatella eikä lopullisia johtopäätöksiä tehdä. Niitä yleisiä näköaloja ja tosiasioita, jotka ovat hallituksen toimenpiteiden pohjana, ei kukaan kuitenkaan ole voinut enää välttää havaitsemasta. Me hallituksen jäsenet, jotka itse olemme joutuneet taistelemaan vaikean taistelun, me ymmärrämme hyvin ne ajatukset, joita tämän selostuksen johdosta teidän mieleenne on tullut. Toivon kuitenkin voineeni niillekin, jotka nyt vasta ensi kerran joutuvat nykyistä vaikeata tilannetta silmästä silmään katsomaan ja siihen kantaa ottamaan, riittävän selvästi selvittäneeni, miten rajoitetut meidän mahdollisuutemme tällä hetkellä ovat.

Korkein sodanjohtomme on sitä mieltä, että me nykyistä tietä kulkien olemme menossa kohti lopullista tappiota, josta olisi seurauksena kansallemme turmio. Tappiohan merkitsisi sitä, että venäläiset tunkeutuisivat maahan, eikä meillä sen jälkeen enää olisi mitään toivoa. Hallituksen valitsema tie sisältää monia kovia koettelemuksia ja monia suuria vaaroja, mutta jos kansa on yksimielinen itsenäisyytensä puolustamisessa, se jää henkiin.

Jos me seisoisimme tässä yksityisinä kansalaisina, jos olisi kysymys vain meidän kohtalostamme tai vain meidän perheittemme kohtalosta, valinnan vara olisi suurempi. Yksilöinä me voisimme ylpästi torjua kaikki, mikä hiemankin viittaisi alistumiseen. Yksilöinä me voisimme päättää taistelua viimeiseen saakka ja jättää jälkeemme ainakin ylvään muiston. Kansakunnan edusmiehinä asemamme on toinen. Yksilö voi kaatua maansa puolesta ja yksilön useasti täytyykin se tehdä, mutta kansan täytyy elää. Nyt meillä ei ole oikeutta ajatella sitä, mikä meidän itsekin omakohtaiselta kannalta olisi oikein ja taktillisin menettelytapa. Nyt meidän on

valittava se tie, joka nykyisissä oloissa suu-remmalla todennäköisyydellä näyttää takaavan kansallemme mahdollisuuden jatkaa elämäänsä.

Tämä hetki ja tämä ratkaisu on vakavin, minkä kansanedustuslaitoksemme koskaan on elänyt. Meidän on tänä päivänä luovuttava paljosta sellaisesta, jota rakkaudella olemme mielessämme vaalineet. Mutta meillä on lohdutuksena se, ettemme ota tätä askelta henkilökohtaisesta arkuudesta emmekä henkilökohtaisesta mukavuudenrakkaudesta tai uhrivalmiuden puutteesta, vaan että me Korkeimman edessä tiedämme antaneemme uhrimme siitä syystä, että me rakastamme tätä maata ja tahdomme luopua kaikesta, jotta tämä kansa saisi elää.

Olen vakuuttunut siitä, että jokaisella Suomen kansan edusmiehellä tällä hetkellä on sama yhteinen päämäärä, isänmaan paras. Koettakaamme siis, niin vaikeata kuin se saattaa ollakin, löytää tähän päämäärään pyrkiessämme sellainen ratkaisu, johon kaikki voimme yhtyä, koska sellainen ratkaisu moninkertaistaa meidän vähäiset voimamme.

Kun me nyt tähän kannanottoon käymme, emme saa unohtaa, että hallituksen kantaa määrättäessä on ollut mukana Suomen marsalkka, jolle me kuukausi sitten vertaansa vailla olevan yksimielisyyden elähdyttäminä uskoimme valtion päämiehen tällä hetkellä niin raskaan tehtävän. Paitsi sitä, että Suomen marsalkalla on meidän horjumaton luottamuksemme sekä parhaat edellytykset niin sotilallisen kuin poliittisenkin tilanteen oikeaan arviointiin, on hänen elämäkokemuksensa niin suuri ja monipuolinen, että sillä ei ole vertaa monessa suuremmassakaan maassa. Itsenäisyytemme alusta saakka on hänen valtiomiesnäkemyksensä auttanut meidän kansaamme parhaalla mahdollisella tavalla selviytymään monissa vaikeissa tilanteissa. Asiaa kaikinpuolisesti harkittuaan ja valmisteltuaan ja kaikki ratkaisuun vaikuttavat näkökohdat huomioon otettuaan on hallitus asettunut yksimielisenä kannattamaan sitä valintaa, jonka Suomen marsalkka on tehnyt.

Tämän valinnan olen nyt esittänyt teille, arvoisat kansanedustajat, jotta me teidän avullanne saisimme koko kansamme ymmärtämään tämän ratkaisun välttämättömyyden ja pelastaisimme tämän maan, jonka

tällä hetkellä vain yksimielisyys ja luja luottamus tasavallan ensimmäiseen luottamusmieheen voi pelastaa.

Hallitus toivoo, että eduskunta kuultuaan tämän selonteon hyväksyy yksinkertaisen päiväjärjestykseen siirtymisen.

Herr talman! Jag har i uppdrag att på regeringens vägnar till riksdagen framföra ett i riksdagsordningens 36 § avsett tillkännagivande, som berör frågan om återställandet av fredliga relationer mellan Finland och Sovjetunionen. Mitt tillkännagivande utgör sålunda en fortsättning på de redogörelser, som den förra regeringen avgav inför riksdagen den 29 februari, den 14 mars och den 12 april. Fredsfrågan blev ju på våren öppen, då regeringen icke kunde godkänna de av Sovjetunionen framställda vapenstillståndsvillkoren, vilka den ansåg alltför tunga som helhet betraktade, och då vidare riksdagen omfattade denna ståndpunkt genom att giva regeringen sitt förtroendevotum. Emedan dessa på våren fattade beslut dikterades av läget och omständigheterna och eftersom de givetvis inneburo varken att fredstanken avvisades, att nödvändigheten av fred undervärderades, har såväl den förra som den nuvarande regeringens mest centrala uppgift varit att följa med lägets utveckling och undersöka de möjligheter att lösgöra sig från kriget, som eventuellt kunde yppa sig.

Några sådana omständigheter, som skulle tyda på att det förelåg möjligheter att komma ut ur kriget på avsevärt lindrigare villkor än i april, ha icke yppat sig och synas ej heller ligga inom synkretsen. Däremot ha under de senaste månaderna förändringar inträffat i Finlands militära läge, vilka torde kunna anses oväntat oförmånliga och vilka förpliktat regeringen att taga situationen under förnyad omprövning.

I april löpte vår front till sina huvudelar långt bakom 1939 års gränser. Vårt strategiska läge ansågs relativt förmånligt och våra försvarsmöjligheter betraktades som rätt goda. I juni ägde emellertid ett genombrott rum på Karelska näset och endast genom synnerligen stora ansträngningar lyckades man stabilisera fronten väster och norr om Viborg. Det förändrade militära läget på Näset hade till följd att våra trupper måste dragas tillbaka också från

de positioner, som vi år 1941 av strategiska skäl ryckt fram till i Östkarelsen. Också i denna riktning förflyttades frontlinjen till finskt område.

Det militära läget har försämrats inte bara för Finlands vidkommande. Våra medkrigförande ha fått röna samma öde. Som en följd av olika landstigningsföretag håller Tyskland i denna stund på att förlora det ockuperade Frankrike och av Italien behärskar det numera endast norra delen. På Balkan har Tyskland nyligen förlorat sin mest betydande bundsförvant och en annan har proklamerat att den eftersträvar neutralitet. Sovjetunionen har i stort sett uppnått sina tidigare gränser och på en del håll till och med överskridit dem. Det börjar bli allt mer uppenbart, att de allierade icke ha långt till det avgörande övertaget.

Genom denna förändring i Tysklands läge ha också relationerna mellan Finland och Tyskland ingått i en ny fas, som vi icke få underlåta att observera. Det finsktyska vapenbrödrskapet, som i vår nuvarande kamp varit ägnat att i betydande grad befästa vår ställning och stärka våra försvarsmöjligheter, har grundat sig på den reella fördel, som samarbetet med Finland har inneburit för Tyskland alltsedan det på sin tid blev klart, att en väpnad konflikt mellan Tyskland och Sovjetunionen icke stod att undvika. Finland har varit en viktig bundsförvant för Tyskland, då det gällde att bemäktiga sig herraväldet över Östersjön och de arktiska regionerna och upprätthålla detsamma. Händelserna på östfronten och i synnerhet det nuvarande läget på den baltiska fronten peka emellertid därhän, att Tyskland står inför hotet att se sitt herraväld över Östersjön märkbart försvagas. Så länge Tyskland intar en obestridd maktställning i Östersjön, så länge hör vår kamp mot Sovjetunionen till de primära faktorer, som den tyska krigsledningen har måst sörja för, men så snart herraväldet över Finska vikens södra kust lider ur Tysklands händer, och dess ställning därigenom försvagas, blir den finska fronten av mindre betydelse för Tyskland. Vi böra på det allvarligaste och i tid betänka, vad detta innebär för oss.

Var och en som intimt har följt med utvecklingen av stämningsläget i tyska of-

ficiella kretsar och de motiv, som på tyskt håll anföras som stöd för optimism, har kunnat lägga märke till att man inte ens i officiella bättre informerade tyska kretsar längre hoppas på seger genom kamp, utan strävar att hålla ut så länge, att de allierade eventuellt tröttna och gå med på en kompromissfred efter att ha insett, att Tysklands definitiva krossande är en alltför svår uppgift.

Då dylika tankegångar vinna terräng, minskas steg för steg det politiska intresse, tack vare vilket Tyskland har understött vår kamp. Vi äro på glid mot ett utvecklingsskede, i vilket vi finna oss kämpa vidare för Tyskland, ehuru Tyskland icke längre kan hjälpa oss i motsvarande grad, utan mer och mer kommer att låta oss lita till våre egna krafter, vilkas betydelse i jämförelse med vår motståndares resurser icke böra överskattas.

Tyskland har konsekvent följt den principen, att det icke avstår från någonting frivilligt. Sålunda är det att vänta, att Tyskland konsekvent ända in i det sista söker bevara den position det under de senaste åren innehåft i Östersjön och de arktiska regionerna, och att vi, så länge vi samarbeta med Tyskland, böra böja oss inför detta — slutresultatet må sedan te sig hurudant som helst. Ett stöd för en dylik uppfattning utgör även det skede, som inleddes i de finsk-tyska relationerna vid midsommartid.

Då fronten på Näset genombröts, fingo vi icke lämna några medel oprövade, som kunde tänkas bringa oss hjälp. I den avsikten förfrågade vi oss såväl om möjligheterna att erhålla hjälp från Tyskland som om Sovjetunionens villkor. Då sistnämnda stat utan vidare krävde kapitulation, hade vi ingen annan utväg än att underhandla med den förra. Som ett villkor för den väpnade hjälpen uppställde Tyskland, att Finlands statsledning bör förbinda sig att inte sluta separاتفred med Sovjetunionen och dessutom avhålla sig från alla fredskontakter och till och med fredsörsök. Kravet innebar en väsentlig förändring i förhållandet mellan Tyskland och Finland, som under hela den period av samarbete, vilken började år 1941, hade baserat sig endast på gemensamma militära intressen utan något politiskt engagemang. Då det var nödvändigt att snabbt få

till stånd en stabilisering av vår front, ledde förhandlingarna till att republikens dåvarande president riktade ett handbrev till Tysklands statschef, i vilket han i sitt eget namn avgav den krävda förbindelsen som en motprestation för den av Tyskland utlovade militära hjälpen.

Den omedelbara hjälp vi erhöilo på basen av fördraget var värdefull för oss. Men den hade visat sig otillräcklig, om inte ryssarna av den orsaken, att en annan krigsskådeplats var strategiskt viktigare för dem, hade dragit bort en del av sina trupper. Jämförelsevis snart blev det också tydligt, att Tyskland inte heller senare hade möjligheter att lämna hjälp i den utsträckning som man hade tänkt sig och som hade varit av nöden.

Den långsamhet med vilken den begärda hjälpen anlände, övertygade vår krigsledning om att inte ens den minsta hjälp skulle hinna fram i tid om ett nytt angrepp skulle äga rum och ryssarna på nytt skulle koncentrera sin kraft på vårt frontavsnitt. Ehuru detta hade konstaterats, var Tyskland trots det tvunget att med tanke på sina andra fronter börja draga tillbaka också de hjälptrupper, som man hade hunnit hitföra.

Ovannämnda fördrag hade ingåtts med vår avgångne statschef personligen. Det hade inte underställts riksdagen och motsvarade inte heller i formellt avseende de krav, som regeringsformen ställer på ingående av statsfördrag. Därför är icke heller republikens överhuvud längre bunden av det efter presidentskiftet. Denna ståndpunkt har för någon tid sedan i tydliga ordalag bragts till tyska regeringens kännedom.

Då de militära och politiska förhållandena förändrats i så väsentlig grad, då längtan efter fred blivit allt större och vårt folks framtid börjat te sig synnerligen hotad, har regeringen ansett det för sin plikt att på nytt söka kontakt med Sovjetunionen. Dessförinnan har den emellertid omsorgsfullt sökt pröva, vilka förutsättningar vi ha att komma tillrätta, om förbindelserna med Tyskland avbrytas. I enlighet härmed har man bl. a. tagit reda på, huruvida vi ha möjligheter att från andra håll erhålla de livsmedel, vi nödvändigtvis behöva utöver vår egen produktion, och som hittills ha importerats från Tyskland.

Sonderingarna ha även lett till gynnsamma resultat. Sverige har meddelat, att det är i stånd att avstå så stora mängder brödsäd att vi med hjälp därav kunna komma tillrätta ända till 1945 års skörd med bibehållna ransoner. Dessutom har man lovat oss betydande kvantiteter av vissa andra livsviktiga förnödenheter.

Efter dylika förberedelser och utredningar överlämnades den 25 augusti till Sovjetunionens sändebud i Stockholm en skriftlig förfrågan, huruvida sovjetregeringen vore beredd att emottaga en av Finlands regering utsänd delegation, som skulle komma för att förhandla om vapenstillstånd eller fred eller bådadera.

Den 29 augusti överlämnade Sovjetunionens sändebud till Finlands sändebud i Stockholm svaret på ovannämnda förfrågan och betonade härvid, att Sovjetunionens och Storbritanniens regeringar gemensamt överenskommit om detta svar, som har tillställts också Förenta Staternas regering i och för godkännande; denna har icke haft något att anmärka med anledning av svaret.

Svaret innehöll följande:

1) Sovjetregeringen erkänner sig den 25 augusti hava emottagit Finlands regerings ovannämnda förfrågan.

2) Sovjetregeringen samtycker till att mottaga en av finska regeringen utsedd delegation, dock endast under den förutsättningen, att Finlands regering godkänner följande preliminära villkor:

Finlands regering bör offentligt förklara, att den avbryter förbindelserna med Tyskland samt kräva, att Tyskland inom två veckor drar bort sina trupper från finskt territorium. Denna tid räknas från den dag, då Finlands regering har godkänt de preliminära villkoren, detta fattat så, att Tyskland bör uppmanas att dra bort sina trupper senast före den 15 september.

3) I fall Tyskland icke inom utsatt tid drar bort sina trupper från Finland komma de att avväpnas samt behandlas som krigsfångar.

4) För såvitt och endast för såvitt — Finlands regering uppfyller ovannämnda preliminära villkor, är Sovjetunionen beredd att mottaga en av Finlands regering utsedd delegation i Moskva för att för-

handla om vapenstillstånd eller fred eller bådadera.

Sovjetregeringens svar på Finlands regerings förfrågan ger anledning till vissa konstateranden.

För det första bör man lägga märke till, att Sovjetregeringen nu, i motsats till vad som var fallet i juni, inte uppställer som ett preliminärt villkor för underhandlingarna, att Finland bör avge en kapitulationsförsäkran.

För det andra fäster man sig vid att svaret är formulerat så, att det är avgivet utom i Sovjetunionens även i Storbritanniens namn, vartill det ytterligare förklaras ha blivit underställt Förenta Staternas regering i och för godkännande. Detta är synnerligen viktigt, eftersom vi finnar med beaktande av en utbredd opinion inom vida kretsar i dessa länder med fullt skäl antaga att de vilja stödja vår självständighet.

Vad för övrigt det förutsatta bortdragandet av tyska trupper från finskt territorium beträffar, kunde man antaga att detta, i synnerhet i betraktande av det militära lägets utveckling i Estland — det torde endast vara en tidsfråga, innan Estland blir ockuperat av Sovjetunionen — även kunde vara förenligt med Tysklands egna intressen.

Sovjetregeringens svar innehåller icke någon antydning om innehållet av de vapenstillstånds- eller fredsvillkor, som skulle komma att framläggas vid förhandlingarna.

Efter att ha behandlat ovananförda vapenstillstånds- eller fredsvillkor har regeringen kommit till den uppfattningen, att man i syfte att ernå vapenstillstånd eller fred mellan Finland och Sovjetunionen trots allt ofördröjligen borde skrida till åtgärder under de förutsättningar, som nu synas stå oss till buds. Därför borde för underhandlingarna nödiga förhållandeåtgärder vidtagas. Tyskland borde meddelas, att Finland är tvunget att avbryta sina förbindelser med Tyskland och en anhållan framföras, att Tysklands regering måtte flytta bort sina trupper, som hitförts för Tysklands egna syften, men som samtidigt på ett betydelsefullt sätt bistått Finland i dess försvarskamp. Då denna anhållan framföres, borde det understrykas, att det är av vitalt intresse för Finland att så snabbt som möjligt uppnå fred på sådana villkor, som

garantera vårt lands framtid. Till följd härav kan finskt riksområde icke längre användas för uppnående av tyska rikets militära mål. Ett samtycke till denna anhållan förefölle att vara förenligt även med Tysklands egna intressen, icke endast på grund av att vårt folk därigenom med tacksamhet skulle minnas Tyskland som ett vapenbrödraland, som verkligen avsåg även vårt bästa, utan även därför, att inledande av motstånd icke mera under rådande förhållanden skulle vara förenligt med Tysklands verkliga intresse.

Ärade folkrepresentanter!

Jag har kort och utan omsvep sökt klarlägga för Eder det läge, vi råkat i, och de åtgärder, som regeringen anser att borde vidtagas. Jag vet att häri finnes mycket, som mången kanske ännu icke själv hunnit tänka över tillräckligt och draga slutsatser ur. Ingen har emellertid längre kunnat undgå att lägga märke till de allmänna aspekter och fakta, som regeringens åtgärder botten i. Vi regeringsmedlemmar, som själva nödgats utkämpa en tung kamp, förstå väl de tankar, som med anledning av denna redogörelse upptaga Edert sinne.

Jag hoppas likväl att jag också för dem, som nu för första gången komma att skåda det nuvarande svåra läget öga mot öga och taga ställning till det, tillräckligt tydligt har förklarat hur begränsade våra möjligheter för ögonblicket äro.

Vår högsta krigsledning är av den åsikten att vi, om vi fortsätta att följa den väg vi hittills vandrat, gå mot ett slutligt nederlag, som skulle leda till undergång för vårt folk. Nederlaget skulle ju innebära, att ryssarna inträngde i landet, och därefter skulle allt hopp vara ute för oss. Den väg regeringen valt innebär många hårda prövningar och många stora faror, men om folket enigt sluter upp kring försvaret av sin självständighet skall det leva.

Om vi stod här som enskilda medborgare, ifall det vore fråga endast om vårt öde eller om våra familjers öde, skulle det finnas flera möjligheter att välja på. Som individer skulle vi stolt kunna avvisa allt som aldrig så litet tydde på underkastelse. Som individer kunde vi besluta att kämpa in i det sista och efterlämna åtminstone ett stolt minne. I vår egenskap av nationens

representanter är vår ställning en annan. Individen kan falla för sitt land och individen nödgas även ofta göra det, men folket måste leva. Nu ha vi icke rätt att tänka på vad som vore det riktigaste och mest taktiska handläggssättet för var och en av oss personligen, nu böra vi välja den väg, som under nuvarande förhållanden med största sannolikhet synes tillförsäkra vårt folk en möjlighet att fortsätta att leva.

Detta ögonblick och detta avgörande är det allvarligaste vår folkrepresentation någonsin har upplevat. Vi böra i dag avstå från mycket sådant som vi med kärlek ha vårdat oss om, men vår tröst härvid är, att vi icke taga detta steg av personligt klenmod eller av personliga bekvämlighets-skäl ej eller av bristande offervilja, utan att vi inför den Högste veta oss ha bragt vårt offer därför, att vi älska detta land och äro beredda att avstå från allt på det att detta folk måtte få leva.

Jag är övertygad om att varje representant i Finlands riksdag i detta ögonblick har samma gemensamma mål, fosterlandets bästa, för ögonen. Låt oss därför, hur svårt det än kan vara, i vår strävan att nå detta mål söka finna en sådan lösning som vi alla kunna ena oss om, eftersom våra begränsade krafter bli många gånger större därigenom.

Då vi nu skrida till detta ståndpunkts-tagande, få vi icke glömma, att marskalcken av Finland har varit med, då regeringen fattade sin ståndpunkt, marskalcken av Finland, som vi för en månad sedan med enastående enhällighet utsågo att bekläda statsöverhuvudets i denna stund så tunga post. Utom att marskalcken av Finland äger vår orubbliga tillit samt de allra bästa förutsättningar för en riktig prövning av såväl det militära som det politiska läget, är hans livserfarenhet så stor och mångsidig, att den icke har sin motsvarighet ens i mångt större land. Ända från vår självständighets början har hans statsmannablick hjälpt vårt folk att klara sig ur många svåra situationer på bästa möjliga sätt. Efter att ha prövat och förberett saken från alla sidor och därvid tagit i betraktande alla på avgörandet inverkan synpunkter, har regeringen enhälligt beslutat understödja det val som marskalcken av Finland träffat. Detta val har jag

nu framlagt för Eder, ärade folkrepresen-
tanter, på det att vi med Ers hjälp skola
få hela folket att inse nödvändigheten av
denna lösning och rädda detta land, som
i denna stund kan räddas endast av enig-
het och fast tillit till republikens högste
förtroendeman.

Regeringen hoppas, att riksdagen efter
att ha åhört denna redogörelse, godkänner
enkel övergång till dagordningen.

P u h e m i e s: Valtiopäiväjärjestyksen 36
§:n mukaan on asia pantava pöydälle jo-
honkin seuraavaan istuntoon. Puhemies-
neuvosto ehdottaa, että asia pantaisiin pöy-
dälle eduskunnan seuraavaan täysistuntoon.

Puhemiesneuvoston ehdotus hyväksytään
ja asia pannaan pöydälle edus-
kunnan seuraavaan täysistuntoon.

P u h e m i e s: Eduskunnan seuraava
täysistunto on tänään kello 20.

Täysistunto lopetetaan kello 19.

Pöytäkirjan vakuudeksi:

E. H. I. Tammio.